

פרשת ואתחנן

"וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רַב לָךְ" (ג, כו).

"רב לך - יהושע הגיע זמנו להיות לך רב. אם כן אהיה בהדיוט - 'על אשר מעלתם בי במי מריבה'."

צריך להבין את הדין ודברים שהתנהל בין הקב"ה למשה רבינו. הנה, עיקר התביעה על משה רבינו בחטא מי מריבה, היתה בשל עוברו על ציווי "עשה", שהרי השי"ת ציווה: "ודברתם אל הסלע" והוא עבר על ציווי, ולאו הבא מכלל עשה - עשה. אם כן יש לתמוה מדוע נענש בעונש כה חמור, בשל עבירת "עשה".

ידוע מהגמרא (מנחות מא.) כי על ביטול עשה מענישים רק בעידנא דריתחא. והנה, למשה רבינו הרי היה דין מלך, ובחז"ל אמרו (ר"ה טז): 'מלך וציבור - מלך נכנס תחילה לדין, מקמיה דליפוש חרון אף'.

נמצא איפוא שבעת דינו של משה רבינו, עדיין לא היה חרון אף, ואם כל חטאו הוא "עשה", מדוע שייענש בעונש כה חמור על כך, והרי בעת דינו לא היה זה "עידנא דריתחא".

על כן אמר לו הקב"ה: "רב לך" - גם ללא החטא, כבר הגיע זמנו של יהושע תלמידך להנהיג את כלל ישראל ולהיות לך רב.

השיבו משה רבינו: אם כן רצוני להיכנס לארץ ישראל כהדיוט. על כך השיבו השי"ת: אם מבקש אתה לחיות כהדיוט, אם כן גם דינך צריך להיגזר כהדיוט ולא כמלך, כאשר כבר יש חרון אף, על כן יש מקום לדון אותך ולהענישך "על אשר מעלתם בי במי מריבה".

"כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה" (ג, כז).

מובא במדרש רבה: 'אמר לו הקב"ה למשה: אם אתה נקבר כאן אצלן, בזכותך הן באין עמן'.

מה הקשר בין מיתתו של משה רבינו במדבר, לבין תחייתם של מתי מדבר וכניסתם לארץ, ומה טעם תלה המדרש את ביאת מתי מדבר לארץ ישראל עם מיתתו של משה וקבורתו במדבר.

ביאר רבי יהודה רוזאניס זצ"ל, בעל 'משנה למלך': בתהלים (צה, יא) נאמר: 'אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי'. נשבע ה' על דור המדבר שלא ייכנסו לארץ ישראל ויראו בבניין בית המקדש הקרוי 'מנוחתי', כמו שדרשו חז"ל בספרי על הפסוק (דברים יב, ט): 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה', כי הכוונה למשכן שילה ולמקדש בירושלים.

בהלכות נדרים מובא (נדרים מו.): המודר הנאה מבית זה ונפל הבית ונבנה בית אחר במקומו, מותר להיכנס לשם כיון שנדר מ"בית זה" בדוקא.

והנה, ידוע מדברי רבותינו כי אם היה משה רבינו נכנס לארץ ישראל, לא היה בית המקדש נחרב לעולם.

יוצא, איפוא, כי מאחר שנשבע השי"ת "אם יבואון אל מנוחתי", היינו אל בית המקדש, הרי לא היו מתי מדבר יכולים להיכנס לארץ ישראל לאחר התחיה, מחמת שבעתו של הקב"ה.

אך מאחר שמת משה במדבר, הרי עתיד בית המקדש להיחרב, ולעתיד לבוא יבנה בית מקדש אחר במקומו, אם כן, אין זה אותו בית מקדש עליו נשבע השי"ת שלא יבואו, ובזכות זה יוכלו מתי מדבר להיכנס לארץ בתחיית המתים ולחזות בבית המקדש. (פרשת דרכים)

"וְמִי גֹזֵי גְדוֹל אֲשֶׁר לֹו חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקָם כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכם הַיּוֹם" (ד, ח).

אמרה נפלאה על ההבדל בין משפטי התורה הקדושה למשפטי העמים, מובאת בשמו של הגאון רבי אליהו ברוך קמאי זצ"ל, אב"ד וראש ישיבת מיר:

במשנה (קנים ג, ו) מצינו: 'זקני עם הארץ, כל זמן שמזקינין דעתן מטרפת עליהן, שנאמר (איוב יב, ט): 'מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקה', אבל זקני תורה אינם כן, אלא כל זמן שמזקינין - דעתן מתיישבת עליהן, שנאמר (שם): 'בישישים חכמה ואורך ימים תבונה'.

ולכאורה יש לתמוה: הלא 'זקן' בתורה משמעותו: 'זה קנה חכמה', כמו שאמרו (קידושין לב): 'רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה', ואם כן, איך יתכן צירוף המילים 'זקני עם הארץ'? ממה נפשך: אם הם עמי הארצות, אם כן אינם 'זקנים' שקנו חכמה?

אלא - **ביאר ראש ישיבת מיר בטוב טעם:** תורתנו הקדושה ניתנה למשה רבינו מפי הגבורה לצמיתות ולעולמי עד, בלי שינוי אף לא כקוצו של יוד; נכונים הם חוקי התורה ואמיתיים בכל עת וזמן, בכל מקום בעולם כי נצחית היא התורה ואינה תלויה בשום דבר. לעומת זאת המשפטים והחוקים של העמים, נחקקו על פי מצב ורוח הזמן והמקום, ולכן אינם מתאימים לכל המקומות ואינם עומדים במבחן הזמן, אלא מפעם לפעם נדרש לחדשם ולערוך בהם שינויים, כדי להתאימם לתקופות המתחדשות. כמו למשל החוקים שהיו פעם על סוס ועגלה לא תקפים היום שיש שינוי בכלי התחבורה.

מובן משום כך מדוע עורכי דין חייבים מעת לעת ללמוד את החוקים החדשים, שאם לא כן, גם משפטן מלומד וותיק לא ימצא את ידיו ורגליו בספר החוקים. ולא כן תורתנו הקדושה, שבה לעולם אין שינויים, ולכן ככל שיוזקין האדם יותר וכפי מספר הפעמים שילמדנה - יהיה בקי בה יותר.

זו כוונת המונח 'זקני עמי הארץ' - אלו חכמי האומות, שאמנם קנו חכמה בעבר, אך מכיוון שהחוקים משתנים ומוחלפים חדשות לבקרים, כל כמה שהם מזקינים דעתם מטורפת עליהם, כי מה שלמדו בעבר כבר אבד עליו הכלח, וחוקים חדשים באו לעולם...

אבל זקני התורה אינם כן, אלא כל כמה שמזקינים עוד מוסיפים דעה וחכמה, כי התורה אינה מוחלפת, ושקידתם עומדת להם להיות יודעי תורה יותר מן הצעירים, שעדיין לא למדו ושקדו כל כך...

"אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה'... אָנֹכִי ה' אֱלֹהֵיךָ וְגו'" (ה, ה-ו).

בעזרת לשון הפסוק נוכל ליישב קושיה חריפה:

להלן (ט, ט) משה אומר להם לישראל "ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי", והקשה בספר 'מין יוסף': מדוע משה לא אומר להם שהוא לא ישן ארבעים יום, שהרי מבואר בגמ' (סוכה נג. ועוד) 'שבועה שלא אישן שלושה ימים - מלקין אותו וישן לאלתר', ואילו באכילה אפשר לחיות אפילו שמונה ימים, וא"כ החידוש היותר גדול הוא שלא ישן!

אמנם, במסכת יבמות כתב רש"י (דף קכא: ד"ה דשישא) שאדם אינו יכול לישון כשהוא מעומד. וממילא כאשר משה רבינו אומר כאן לישראל "אנכי עומד בין ה' וביניכם", בזה כבר נשמע שלא ישן כל אותו הזמן... (מתוקים מדבש)

"כבד את אביך ואת אמך" (ה, טז).

מפליא להיווכח עד היכן מגיעה מידת כיבוד אב ואם של גדולי ישראל, אשר ברום מעלתם, מבינים אל נכון מה גדולה הזכות בעצם השמיעה לדברי ההורים ובמילוי רצונם.

באחד הימים פנתה בתו של הסטיפלער זצוק"ל - הרבנית ברז'ם - לאביה, ואמרה לו: "לחיים נתפס הגב".

שמע הסטיפלער את דבריה, ומיד יצא מן הבית ופנה לביתו של מרן רבי חיים קניבסקי שליט"א.

"מה קרה?", התפלא רבי חיים לביקור הבלתי צפוי. אולם הסטיפלער הבין, שככל הנראה הוא אינו רוצה להטריח אותו או להדאיג אותו, ולכן מסתיר הוא את כאביו, ועושה את עצמו כמי שאינו יודע על מה מדובר.

"זה בסדר", הגיב. "תשכב על המטה ותרים את החולצה".

רבי חיים שתק ועשה כנדרש. הסטיפלער הוציא בקבוק שמן, משח מעט על גבו של רבי חיים, ועיסה אותו במשך דקות ארוכות.

"עכשיו תשכב כך עד מחר", אמר לבסוף, "בעזרת השם תרגיש יותר טוב".

כששב הסטיפלער הביתה, התעניינה בתו לאן הלך. "נעשיתי לחיים טיפול", אמר לה.

"אבל", נדהמה, "אני התכוונתי לחתני, רבי חיים קלופט...".

רק כך התברר הענין, אולם רבי חיים קניבסקי לא העלה על קצה דעתו לשאול את אביו לפרש הטיפול הבלתי שגרתי... אם אבא אומר - מי אני שאביע את דעתתי!... אבא אמר לשכב שוכבים, להרים את החולצה מרימים!

והסטיפלער שידע על גדולתו של בנו הגר"ח מסתמא שחזר אליו שוב לשחרר אותו מלשכב כך עד הבוקר... (להתעדן באהבתך)

משפט החכם הוא: "מהאמת לא הפסידו". כן הוא בויתור וחסד לזולת, שאף שנדמה לפעמים שאדם מפסיד מכך, עובר זמן ונודע למפרע ואף רואים גלויות שרווחים רבים ועצומים הם מנת-חלקו להראות השגחת בפרטות על בריה אנושי המוכן להקריב מאתו על שחבון הזולת.

לא בכל שנה יוצאת משפחה ר. לונפש משפחתי בצפון; זהו מבצע ממוכר, כנצחית וכלכלית, במיוחד כשמדובר במשפחה ברוכת ילדים, היוצאת על טיפה ומתבגריה. אולי לכן גבהו כל כך גלי השמחה, האושר וההתרגשות בבית הבני ברקי הצנוע שלהם, לשמע הבשורה שהשמיע אבא באחד מימי סוף תמוז הלוהטים: "השנה - נוסעים בעזרת ה' לצפת".

הצימר שנשכר על ידי הרב ר. היה נשמע מיוחד ומבטיח: בית רעפים קטן ומטופח, חצר גדולה מסביב, דגדנות עץ, ואפילו - בריכה פרטית קטנה. הוא היה מוקף עצי פרי, וחלונותיו השקיפו אל נוף גלילי עוצר נשימה.

בסופה של שיחת טלפון בקו בני ברק-צפת, סוכם בין הצדדים על ארבעה ימי נופש. התאריכים סומנו בלורד זוהר, במשכבות המתאימות בלוח השנה שעל קיר המטבח בבית משפחת ר'. והילדים והמאושרים החלו לספור את הימים עד ליום המרגש.

עם קרניים ראשונות של שחר, מיהרו אבא והבנים לתפילת ותיקין. חבל על כל רגע, כדאי לצאת מוקדם ככל האפשר, כדי לנצל במקסימום את הצימר העומד לרשותם. הציוד כולו הועמד לתוך הנסדר שנשכר, ועד מהרה היו ההורים ואחד עשר ילדים נרגשים מנופסיהם לשלום לרחובותיה המהבילים של בני ברק ויוצאים לדרכם צפונה.

"השגתי מאחד מחברי רשימה של מקומות מעניינים בצפת ובאזור", סיפר צבי למשפחתו, "נוכל לסייר בסמטאות העיר העתיקה, להתפלל בקבר הרשב"י במירון, ואפילו להגיע לחופה של הכינרת".

"יש שם בית עלמין עתיק מאוד", הוסיף מוטי בן החמש עשרה, "קבורים שם רבנים מפורסמים מהדורות הקודמים". "אני יודע", קפץ איציק לתוך דבריו של אחיו הגדול, "הארי" קבור בצפת. הרבה אנשים נוסעים להתפלל ליד הקבר שלו. הרבי שלי סיפר לנו את זה".

הנוף הלך והתחלף, מרחבי השרון ומטעי הבגנות נעלמו, והרי הגליל התנשאו לכל מלוא האופק. הנסדר התפתל עם הכביש הצר העולה צפונה, בינות לעצים ירוקי צמרת, כשבני משפחת ר. נושמים מלוא ריאותיהם אוויר הרים צלול ונפלא.

אבל הקסם המופלא פג בבת אחת, כשעצר הנסדר בפתחו של הצימר שלהם.

בית הרעפים המטופח, החצר רחבת הידיים, העצים הירוקים והדשא המטופח, הנדנדות הבריכה, הכול היה בדיוק כפי המובטח על ידי בעל הבית, דבר לא נערך רק תקלה אחת, בלתי צפויה לחלוטין, הציצה אליהם מן החלונות הפתוחים לרווחה של דירת החלומות שלהם - - -

הדירה היתה תפוסה. בתוך רגעים ספורים הוזעק לשם בעל הדירה, שגר בסמוך. הוא הביט לרגע קט על הנסדר עמוס הילדים והחבילות, דפדף בפנקס ההזמנות שלו ו-תפס את ראשו בשתי ידיו. "אוי ואבוי, לי מה עשיתי?" הוא זעק, ההומנה שלכם אכן רשומה כאן במפורש, אני זה שטעיתי. שכחתי לסגרת אתכם, והשכרתי את הדירה למשפחה ירושלמית. הם הגיעו

לכאן קצת לפניכם..." בום! טראח!!! בבת אחת התנפצו כל החלומות, אין צימר, אין חופשה, אין נדנדות ואין בריכה. הדירה שלהם תפוסה. הילדים הקטנים החלו לליל, גם בני המשפחה הירושלמית היו מבוהלים מאוד, מן הסתם יתחילו כעת ויכוחים סוערים על הזכות לשהות בצימר, הם תיארו לעצמם...

רק האבא הרב ר. היה היחיד שאיבד את עשתונותיו. מולו עמדו כל המשפחה, אחד עשר ילדים מבוהלים. ושורה ארוכה של מזוודות, צידניות, תיקי גב ומדיניות, אבל הוא ידע שגם אם הניסיון הזה קשה, קשה מאוד אפילו, הוא עדיין ניסיון... ניסיון שצריכים לעמוד בו בגבורת נפש.

"אנחנו יכולים לעמוד על שלנו, ולדרוש את הדירה שהזמנו", הוא לחש לרעייתו, "בעל הדירה מודה שזו טעות שלו, הוא גם מודה שאנחנו היינו הראשונים ש'סגרנו' על התאריך הזה. על פי הדין הצדק אתנו. אבל אנחנו גם יכולים לוותר..."

"לוותר???" תדהמה עמדה בעיניו שלה. "איך אפשר לחזור כעת הביתה, איך אפשר לאכזב ככה את הילדים???" מבטא המבולבל נע מן הצימר המטופח שמולם אל בעל הדירה המבולבל. מן הילדים המבוהלים שלה אל השוכרים הירושלמיים, שהיו מבוהלים לא פחות. מישהו צריך לוותר כאן, זה ברור, אבל למה דווקא הם???

"לוותר", דהדהד אחיה קולו של בעלה. "לוותר לא בגלל שאנחנו צריכים או חייבים, לוותר כי אנחנו פשוט - רוצים".

כעת הגיעה תורם של הילדים. במילים נעימות נמלטות נפנה אליהם, ואבא והסביר את גודל הזכות שנפלה עת בחלקם, את עוצמתם של הרגעים שעומדים בפניהם, את ההזדמנות שעליהם לחטוף ולוותר. הילדים הקשיבו, המומים לגמרי, מנסים לעכל את הרעיון הנאצל של הוויתור. כאן הוסיף אבא והסביר גם כי הכול משמים, וכי אם הקב"ה גלגל את הדברים בצורה כזו, זה בוודאי לטובתם. לאט לאט הפך המבט המבוהל שבעיניו למבין יותר, לבוגר יותר. אכן מאוכזבים מאוד, כל חלומותיהם הנפלאים התנפצו באחת, אבל הם בוודאי לא רוצים להחמיץ את ההזדמנות המופלאה הזו, הם לא מוכנים לוותר על - הזכות לוותר.

וכך, באווירה של גבהות רוח ואצילות נפש - התקבלה פה אחד החלטתה: עולים לנסדר וחוזרים לבני ברק.

הם חזרו הביתה בשעת צהריים, עמוסים במזוודות ומדיניות, וגם בשניצלים ופשטידות שהתחילו כבר להפשיר. גם אם היו כמה דמעות של אכזבה על פנים מתוקות פה ושם, הן נמחו ביד אוהבת של הורים מסורים, כשמילים נאצלות של אמונה ושל מידות טובות מרפדות את הכאב.

בנוסף לכל הציוד שלקחו עמם צפתה, היה כעת בצקלונם נכס יקר ורב ערך, שאתו רכשו במהלך נסיעת הלון-חזור שחלפה עליהם: ותרונות רבת עוצמה, שמגיעה מתוך אמונה שלמה בבורא העולם.

הבן הגדול, שהיה עדיין תחת רושם דברי החיזוק שהשמיע האבא במהלך הנסיעה, נפנה לבית הכנסת הסכנותי לתפילת מנחה. לבו המה בקרבו, והתפילה עברה עליו בהתרוממות מיוחדת במינה.

הוא לא העלה בקצה דעתו כי באחד מהספסלים שמאחוריו ניצב לו הרב פ. שהיה אורח בבית הכנסת הזה, ולא הסיר ממנו את עיניו...

"תגיד לי", פנה הרב פ. האורח בתום התפילה אל האברך שעמד לצדו, "מיהו הבחור הזה שלפנינו? מי אביו?" האברך נקב בשמו של הבחור, ובדיוק באותו רגע הבחין בדמותו של הרב ר. אשר נכנס אל בית הכנסת. "נהה האבא", הוא לחש, ואחר הוסיף כממתיק סוד, "זו משפחה טובה מאוד. גם הבן מיוחד, מתמיד גדול ובעל מידות נאצלות. אם אתה מתעניין בשביל שידוך, כדאי לך לחטוף את זה..."

הרב פ. לא מיהר לצאת מבית הכנסת. הוא נשאר גם למיניין הבא, והתבונן בהתפעמות בדמותו של האב המתפלל, שגם הוא כבנו היה נתון עדיין בהשראה רבת, לאחר הניסיון הגדול שבו הצליחו לעמוד.

כשהוא עזב לבסוף את בית הכנסת, עושה את דרכו לכיוון תחנת האוטובוסים שתיקה אותו לביתו שבקריית ספר, הוא ידע כי מייד כשיגיע לביתו, יתפנה לערוך בירור על הבחור ועל המשפחה. אבל עוד לפני שהוא הרים טלפון אחד, הוא הרגיש כי זה בדיוק מה שהוא מחפש כבר זמן ארוך למדי, בעבור בתו הצנועה והחסודה שהגיעה לפרקה; בחור כזה, משכמו ומעלה, בן לאבא כזה...

הוא לא העלה בקצה דעתו כי מסובב כל הסיבות, זה שמכריו ארבעים יום בטרם יצירתו של אדם על זיווגו המיועד לו, הביא הנה את בכורם של משפחת ר'. ישירות מצפת הגלילית, באופן בלתי צפוי לחלוטין ומאכזב עד מאוד, במיוחד כדי להיפגש ביניהם. הוא לא תיאר ולא שיער

כי לולא ויתורם העוצמתי של בני משפחת ר. האבא, האמא ואחד עשר הילדים, אשר מתחנכים וסופגים את הערכים הנעלים של ותרונות בבית הוריהם, היו הללו כעת בעיצומה של חופשה מענגת בצימר שבצפת, מתנדנדים להנאתם בנדנדת העץ שבחצר רחבת הידיים, או מסיירים בהתפעמות בין שביליה של העיר העתיקה, ואולי אפילו מעתירים מעומק לב לזכות בזיווג הגון לבנם בכורם, ליד קברו של מרן האר"י..."

הוא לא היה מסוגל לחלום כי הויתור הנאצל שלהם, הויתור על אף שהצדק היה דווקא בצד שלהם, הויתור שהיה נראה במבט ראשון כהפסד וכחמצמה, הוא זה שהפך להיות הצימר שיביא אליהם אושר ושמחה...

עוד באותו ערב הוא מצא שדכן שיתווך בין המשפחות, ובתוך זמן קצר מאוד נסגר השידוך למזל ולברכה, כשאבי הבת המאושר מבטיח השתתפות מכובדת בהוצאות הדירה והחתונה, כשהוא מאושר מהחתן המופלא ורם המעלה שעלה בחלקו.

"מזל טוב", ניגש למחרת אחד השכנים אל הרב ר., "הרבה הרבה נחת. שמעתי שעשיתם שידוך מצוין, מן הסתם היה כאן שדכן מוצלח... גם לי יש בן בשידוכים, אולי תתנו לי את הפרטים של השדכן המיוחד שלכם..."

הרב ר' מתחיק, ומספר כי השדכן המיוחד שלהם מתגורר ב... צפת הרחוקה. לא, הוא דווקא לא מכיר את המשפחות, ובודאי לא את המשודכים עצמם. הוא גם לא עסק בשדכנות מעולם, הוא מתפרנס דווקא מהשכרת צימרים לנופשים, והשידוך הזה היה בעצם תוצאה של - - - טעות גדולה ומביכה.

כי כשמתנהגים 'לפנים משורת הדין', כשמעבירים על המידות ומותרים, כשזוכרים שלכל מה שקורה בעולם הוא, מידו הטובה והרחומה של הקב"ה, והוא ובודאי רק לטובתנו לא מפסידים.

(אמונה שלמה - דברים, מאת ר' צבי נקר)

פנינה לשבת
בענייני הלכה ואגדה

מדוע על מצבות המהר"ם פדאוה ובנו זצ"ל, ישנו ציור של... חתול? חלק אחרון

פלא מעניין נוסף, מצינו בבית הקברות שבברידיג-טאון, בירת האי ברברוס שביום הקריבי (ממזרח למרכז יבשת אמריקה). במשך שנים רבות פעלה בעיר זו קהילה יהודית תוססת, ממנה נשארו דברים לא מעטים, ובי"ה בית הכנסת 'נדחי ישראל' של הקהילה שהיתה שם, עדיין קיים. בסמוך אליו, ישנו בית עלמין יהודי.

בין יתר המצבות, ישנה מצבה של יהודי שנפטר לפני למעלה מ-300 שנה, בשנת התנ"ג. מצבתו מעוטרת במגן דוד, ולצידו חתוקה... גולגולת, ועליה עצמות מוצלבות. ציור העצמות והגולגולת, הוא סמלם של שודדי הים, כידוע.

הדבר מעיד, שבמקום זה טמון שודד ים יהודי. כך גם מצינו בעוד כמה מקומות. מתברר, שלמרות שבעיקרו תפקיד אצווי זה שייך לגויים הערלים, אכן היו גם שודדי ים יהודים לא מעטים. מה שהניע והמריץ אותם לבחור בשוד הימי, לא היה רצון לשלול שלל בעלמא, אלא הרצון לפגוע בנוצרים ובספרדים (ממדינת ספרד) שכה רדפו את היהודים באמצעות האינקוויזיציה. נראה, כי היו אלו יהודים מצאצאי המגורשים על ידי הספרדים, שנרדפו על ידם ועודם היו נרדפים על ידי הנוצרים, כך שסבא שלהם לעיתים הועלה על המוקד בספרד, כך שיהודים אלו חיפשו לנקום בהם בכל דרך שהיא, כך שבמרחבי הים,

משולחנו של העורך

מצאו דרך פיראטית לעשות זאת. בין היתר הם גם שימשו כנוטים וככווני מפרשים. עדויות מהתקופה היא מעידות, שבשבת הם לא עבדו, הקפידו על מטבח כשר, עד כי היו כאלו שצירפו שוחט לנסיעה. המצבה הקדומה ביותר עם הציור, היא על קבר יהודי בעיר טארענטים שבדרום איטליה, עליה מופיעה איור צורת 'מגן דוד'. לפי השערת החוקרים, גילה של מצבה זו הוא כ-1700 שנה. ציור 'המגן דוד' הוא בעל שש צקוות, וכונותו כידוע הוא לסמל שהקב"ה מושל בד' רוחות השמיים ולמעלה ולמטה (אוצר כל מנהגי ישורון, סי' לח עמ' 90).

לסיים יריעה זו: דנו הפוסקים האם מציור של ידיים פרושות שעל-גבי מצבת כהן, יהיה ראייה וחזקה להוכיח שהפטר היה באמת כהן; בשו"ת אגרות משה (אהע"ז, ד מא) ושבת הלוי (ח"י, סי' רכה) העלו שאין מכך הוכחה. ומאידך, בשו"ת ישיב יצחק (שכטר, ח"ו עמ' קצג) כתב שהיו חזקה לכהונה, ע"ש.

ספרים בבית = לומדים גם בבית!
ש"ס, שור שני, רמב"ם וכו'
- במחירים הזולים בארץ
(למסיים בלבד).
מתחרה בכל הצגת מחיר.
משולחנים לכל הארץ.
052-7176882

לעילוי נשמת דניאל הכמת בן דוד, אליהו בן חנה יונה, יהודה בן יוסף ז"ל, הרב שמואל בן שפרה, נתן יעקב בן לזיה, שושנה פורן בת טאוס, חנה יונה בת רומיה, פריבץ נמכי בת עוסניגאן, שולמית חווה בת הר"ר רפאל ז"ל, יעל בת רבקה. מיכל נגר ע"ה בת נחמה

לרפואת אימתר שריה בן עדית, ראובן בן שרה, נסים בן חורם, מונירה בת פריבץ נמכי, אביעד מאיר יהודה בן עדית, בתוש"י

העלון מוקדש להצלחת ברו"ג ישי בן אילה, רחמים בן מונירה, עידן וילך בני מרים, מש"פ מנצור וכל התורמים והמסייעים בהפצה. אליהו בן אילה